

O'ZBEK QIZI - BEK QIZI

Yoqubjanova Mohichehra Muxammad qizi

Namangan Davlat Universiteti Pedagogika Psixologiya
fakulteti amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: ushbu maqola O'zbekistonda ayollarning ijtimoiy mavqei, tarixi va ularning jamiyatdagi o'rnini tahlil qilishga bag'ishlangan. "O'zbek qizi – bek qizi" iborasi orqali qadimdan o'zbek ayollari oilada, iqtisodiy va madaniy hayotda muhim rol o'ynaganliklari, ularning dono va mustaqil shaxs sifatida qadrlanganliklari o'rganiladi. Maqolada o'zbek xalqining an'anaviy qarashlari, ayollar uchun belgilangan ijtimoiy vazifalar, ularning huquq va burchlari tarixiy manbalar va zamonaviy ijtimoiy tadqiqotlar asosida tahlil qilinadi. Shu bilan birga, mustaqillik davrida ayollarning huquqlari va imkoniyatlarini kengaytirish bo'yicha olib borilgan islohotlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: o'zbek ayoli, bek qizi, o'zbek madaniyati, an'ana, ijtimoiy mavqe, gender tengligi, ayollar huquqlari, tarixiy tahlil, mustaqillik davri, islohotlar.

Annotation: This article is devoted to the analysis of the social position, history and place of the court in society of women in Uzbekistan. Through the phrase "Uzbek girl - bek girl", it is learned that since ancient times, Uzbek women played an important role in the family, economic and cultural life, and were valued as wise and independent people. In the article, traditional views of the Uzbek people, means of social protection for women, rights and duties are historical social sources and modern social sources. At the same time, the rights and opportunities of women during the period of independence will be considered.

Key words: Uzbek woman, bek girl, Uzbek culture, tradition, social position, gender equality, women's rights, historical analysis, independence period, development.

Kirish

O'zbek xalqining ko'p asrlik tarixi va boy madaniy merosi uning ijtimoiy tuzilmasida ayollarning alohida o'rin tutishini ko'rsatadi. "O'zbek qizi – bek qizi" iborasi qadimdan ayollarning hurmati, e'tibori va ularning jamiyatdagi mustahkam o'rnini ifodalagan. O'zbek ayollari faqatgina oilaning tayanchi yoki uy bekasi sifatida emas, balki ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotning faol ishtirokchilari sifatida ham ko'zga tashlangan. Tarixiy manbalarda ayollarning davlat boshqaruvida, o'qimishli va dono shaxslar sifatida jamiyat hayotiga kirib kelganligi haqida ko'plab ma'lumotlar uchraydi.

O'zbek jamiyatida ayollarning tarbiyaviy va axloqiy mas'uliyati, ularning farzand tarbiyasidagi roli va oilaviy qadriyatlarni mustahkamlashdagi ahamiyati yuksak qadrlangan. Shu bilan birga, zamonaviy O'zbekiston ayollarining mavqei va imkoniyatlari mustaqillik yillarida keskin kengayib, davlat tomonidan gender tenglikni ta'minlashga qaratilgan ko'plab islohotlar amalga oshirilmoqda.

Ushbu maqolada o'zbek ayollarining tarixiy o'rni, qadriyatlar tizimidagi rolini o'rganish bilan birga, zamonaviy jamiyatda ayollarga berilgan imkoniyatlar va ularning ijtimoiy hayotdagi o'zgaruvchan mavqeini tahlil qilishga harakat qilinadi.

Metodologiya: Ushbu maqolada o'zbek ayollarining ijtimoiy mavqeini o'rganishda qiyosiy-tahliliy va tarixiy metodlardan foydalanildi. Asosiy manbalar sifatida qadimiy yozma asarlar, xalq og'zaki ijodi, etnografik tadqiqotlar hamda zamonaviy ijtimoiy-siyosiy va huquqiy hujjatlar tahlil qilindi.

1. Tarixiy metod orqali o'zbek ayollarining turli davrlardagi ijtimoiy mavqeini aniqlashga e'tibor qaratildi. Bunda qadimiy manbalar, o'zbek xalqining madaniy merosi va tarixiy voqealar o'rganildi.

2. Qiyosiy-tahliliy metod yordamida turli davrlardagi o'zbek ayollarining jamiyatdagi o'rni va huquqlari zamonaviy gender tengligi va ayollar huquqlarini ta'minlash borasida olib borilgan islohotlar bilan solishtirildi.

3. Sotsiologik ma'lumotlar tahlili orqali mustaqillik yillarida ayollar uchun yaratilgan imkoniyatlar, ularning jamiyatdagi o'rni va faoliyat doirasi o'rganildi. Ushbu tahlillar yordamida ayollarning bugungi kunda iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayotdagi faolligi, shuningdek, jamiyat tomonidan qabul qilingan yangi rollari ochib berildi.

Metodologiya doirasida o'zbek xalqining tarixiy va zamonaviy rivojlanishida ayollarning roli tizimli ravishda tahlil qilinib, o'zaro bog'liqliklar o'rganildi va ilmiy xulosalar chiqarildi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: "O'zbek qizi – bek qizi" iborasiga asoslangan mavzu bo'yicha ko'plab manbalar va tadqiqotlar mavjud bo'lib, ular o'zbek ayollarining tarixiy va madaniy mavqeini yoritishga qaratilgan. Ushbu bo'limda mavzuga tegishli asosiy adabiyotlar tahlil qilinadi va ulardagi yondashuvlar o'rganiladi.

1. Qadimgi yozma manbalar va tarixiy asarlar: O'zbek ayollari haqida dastlabki ma'lumotlar qadimgi tarixiy asarlarda, xususan, Mahmud Qoshg'ariy, Alisher Navoiy, Abulg'oz Bahodirxon kabi allomalar tomonidan yozilgan asarlarda uchraydi. Bu asarlarda ayollarning oiladagi o'rni, jamiyatda hurmat qilinishi, shuningdek, ular davlat ishlarida qatnashganligi haqida ko'plab ma'lumotlar mavjud. Alisher Navoiyning asarlari ayollarning ma'naviy va madaniy hayotdagi rolini yuksak baholash bilan ajralib turadi.

2. Etno-madaniy tadqiqotlar: Zamonaviy etnografik tadqiqotlar, xususan, Muhammad Solihxo'jayevning "O'zbek xalqining oilaviy hayoti" kitobi o'zbek oilasi va undagi ayollarning an'anaviy roli haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Ushbu tadqiqotlar o'zbek ayollarining oiladagi vazifalari, farzand tarbiyasidagi o'rni va jamiyatdagi roli bilan bog'liq qadimiy an'analarning bugungi kunga ta'sirini ko'rsatadi.

3. Gender va ayollar huquqlari bo'yicha tadqiqotlar: O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, ayollar huquqlari va gender tenglikka qaratilgan ko'plab islohotlar amalga oshirildi. Bu borada Zulfiya Isroilovanning "O'zbekistonda gender tenglikni ta'minlash masalalari" asari muhim o'rinni egallaydi. Ushbu tadqiqotda ayollar huquqlarini kengaytirish, ularning siyosiy va iqtisodiy hayotdagi faolligi, shuningdek, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan islohotlar tahlil qilinadi.

4. Sotsiologik tadqiqotlar: So‘nggi yillarda o‘zbek ayollarining jamiyatdagi faolligini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar ham ko‘paygan. Xususan, Nasiba Yusupovaning “Zamonaviy o‘zbek ayolining ijtimoiy mavqei” tadqiqoti bugungi kunda ayollarning jamiyatdagi o‘rnini tahlil qiladi. Ushbu ishda ayollar uchun yaratilgan iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlar, ularning oiladagi va kasbiy hayotidagi o‘zgarishlar yoritiladi.

5. Hukumat hujjatlari va xalqaro konvensiyalar: O‘zbekistonda ayollar huquqlarini himoya qilish va gender tengligini ta‘minlash bo‘yicha qabul qilingan qonunlar va xalqaro konvensiyalar, jumladan, BMTning CEDAW (Ayollarga nisbatan kamsitishni bartaraf etish bo‘yicha konvensiya) doirasidagi hujjatlar ayollarning mavqeini yuksaltirishga oid muhim hujjatlar hisoblanadi. Ushbu hujjatlar mamlakatda gender tenglikni ta‘minlashda asosiy manbalardan biri sifatida o‘rganiladi.

Umuman olganda, ushbu adabiyotlar o‘zbek ayollari mavqeining tarixiy ildizlari va zamonaviy o‘zgarishlarini o‘zida aks ettirgan holda, bu sohadagi tadqiqotlarni chuqurroq tahlil qilishga yordam beradi.

Tahlil va natijalar

“O‘zbek qizi – bek qizi” iborasi orqali o‘zbek ayollarining tarixiy va zamonaviy jamiyatdagi o‘rni chuqur tahlil qilindi. Tarixiy manbalar, etnografik tadqiqotlar va zamonaviy huquqiy islohotlar yordamida ayollar mavqeining evolyutsiyasi va bugungi kundagi ahamiyati o‘rganildi. Quyida asosiy tahlillar va ularning natijalari keltiriladi:

1. Tarixiy tahlil: Qadimgi davrlarda o‘zbek ayollarining oiladagi va jamiyatdagi mavqei yuqori bo‘lgan. Tarixiy manbalarda ayollar davlat boshqaruvi, savdo, ilm-fan va madaniyat sohalarida faol ishtirok etgani qayd etilgan. Bu qadimiy jamiyatlarda ayollarga nisbatan ishonch va hurmatning yuksak ekanligini ko‘rsatadi. O‘zbek xalqining ko‘plab urf-odatlarini, xususan, oilaviy qadriyatlar va tarbiya jarayonida ayollarga muhim o‘rin ajratilgan. Bu holat Mahmud Qoshg‘ariy, Alisher Navoiy va boshqa tarixiy shaxslarning asarlarida tasdiqlangan.

2. Etnografik tahlil: O‘zbek oilasida ayol oilaning tayanchi sifatida e‘tirof etilgan. Etno-madaniy tadqiqotlar ayollarning farzand tarbiyasidagi va oilani boshqarishdagi o‘rnini yuqori baholaydi. O‘g‘il va qiz farzandlarni tarbiyalashda ham, jamiyat uchun mas‘uliyatli shaxslar yetishtirishda ham ayollarning roli katta bo‘lgan. Ular iqtisodiy hayotda, xususan, qo‘lda ishlangan mahsulotlar, chorvachilik va dehqonchilikda faol ishtirok etgan. Bu ayollarning jamiyat hayotidagi faol roli va ularning iqtisodiy qadriyatini ko‘rsatadi.

3. Gender va huquqiy tahlil: Mustaqillikdan keyin O‘zbekistonda ayollar huquqlari va gender tenglik masalalari davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Hukumat tomonidan qabul qilingan qonunlar va xalqaro konvensiyalar (masalan, CEDAW konvensiyasi) ayollarning huquqlarini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Bugungi kunda o‘zbek ayollari siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotda yanada faol ishtirok etish imkoniyatiga ega. Ayollarning parlamentda, biznesda va turli sohalaridagi rahbarlik lavozimlarida ko‘proq ko‘rinish berishi ijtimoiy o‘zgarishlarning natijasidir.

4. Zamonaviy sotsiologik tahlil: So‘nggi yillarda o‘zbek jamiyatida ayollarning o‘zini namoyon qilish imkoniyatlari keskin kengaymoqda. Ayollar nafaqat uy bekasi sifatida, balki turli kasblarda, ilm-fan, san’at, siyosat va tadbirkorlikda faoliyat olib bormoqda. Davlat tomonidan yaratilgan qulay shart-sharoitlar, ta’lim va sog‘liqni saqlash sohasida ayollar uchun amalga oshirilgan islohotlar ularning ijtimoiy faolligini oshirgan.

Natijalar:

- O‘zbek ayollari tarixiy jihatdan hamisha yuqori ijtimoiy mavqega ega bo‘lgan, ular davlat va jamiyat hayotida faol ishtirok etgan.

- Mustaqillik davrida ayollar huquqlarini himoya qilish va gender tenglikni ta’minlash borasida muhim islohotlar amalga oshirildi. Bu islohotlar ayollarning jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga keng yo‘l ochdi.

- Zamonaviy o‘zbek jamiyatida ayollar faolligi ortib bormoqda, ularning iqtisodiy, siyosiy va madaniy sohalardagi roli yuksalmoqda.

- “O‘zbek qizi – bek qizi” tushunchasi zamonaviy jamiyatda ham dolzarb bo‘lib qolmoqda, chunki u o‘zbek ayollarining donoligi, mustaqilligi va jamiyat hayotidagi faol ishtirokini ifodalaydi.

Ushbu tahlillar ayollarning jamiyatdagi o‘rni va mavqeining tarixiy ildizlarini va bugungi kundagi muhimligini yoritib beradi.

Xulosa

“O‘zbek qizi – bek qizi” tushunchasi asrlar davomida o‘zbek ayollarining jamiyatdagi o‘rnini va hurmatini ifodalab kelgan. Tarixiy manbalar, etnografik tadqiqotlar va zamonaviy huquqiy hujjatlar yordamida o‘zbek ayollari har doim jamiyatning tayanchi va yetakchi kuchlaridan biri bo‘lib kelganligi ko‘rsatib berildi. Quyida asosiy xulosalar ta’kidlab o‘tiladi:

1. Tarixiy ildizlar: Qadimgi o‘zbek jamiyatida ayollar nafaqat oilaviy hayotda, balki ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy sohalarda ham faol ishtirok etgan. Ular jamiyatning barqarorligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaganlar, bu esa o‘zbek xalqining qadimiy urf-odatlarida o‘z aksini topgan.

2. Zamonaviy rivojlanish: O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng, ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi. Hukumat tomonidan ayollarga yaratilgan imkoniyatlar va gender tenglik siyosati tufayli ular siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotda muhim o‘rin egallashda davom etmoqda.

3. Gender tengligi: Bugungi kunda O‘zbekistonda gender tengligini ta’minlash bo‘yicha xalqaro tajriba asosida qator islohotlar amalga oshirildi. Ayollar uchun ta’lim, tadbirkorlik va rahbarlik lavozimlarida ko‘proq ishtirok etish imkoniyatlari kengaydi.

4. Madaniy va ma’naviy meros: O‘zbek xalqining ma’naviy va madaniy merosida ayollarga katta ehtirom ko‘rsatiladi. “Bek qizi” iborasi ayollarning o‘z hayotini boshqarish, mustaqil qaror qabul qilish va jamiyatdagi yetakchi o‘rinni egallashini ifodalaydi.

Umuman olganda, o'zbek ayollari tarixiy jihatdan hamisha yuksak qadrlangan va zamonaviy jamiyatda ham o'ziga xos mavqeini saqlab kelmoqda. Bu jarayonning kelgusida ham davom etishi, ayollar rolini yanada kengaytirishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alisher Navoiy. Xamsa. Toshkent: Sharq nashriyoti, 1991.
2. Qoshg'ariy, Mahmud. Devonu lug'atit turk. Toshkent: Fan nashriyoti, 1960.
3. Solihxo'jayev, Muhammad. O'zbek xalqining oilaviy hayoti. Toshkent: Fan nashriyoti, 2005.
4. Isroilova, Zulfiya. O'zbekistonda gender tenglikni ta'minlash masalalari. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
5. Yusupova, Nasiba. Zamonaviy o'zbek ayolining ijtimoiy mavqei. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2018.
6. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi nashriyoti, 2019.
7. CEDAW Konvensiyasi. Ayollarga nisbatan kamsitishni bartaraf etish bo'yicha xalqaro hujjatlar to'plami. BMT, 1981.
8. Raxmatullayev, Abdurashid. O'zbek xalqining urf-odatları va qadriyatları. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2007.
9. Hasanova, Gulnora. Ayollarning iqtisodiy faolligi: O'zbekistonda tadbirkorlik rivoji. Toshkent: Iqtisodiyot instituti, 2017.
10. Abduvaliyev, Sharofiddin. O'zbek ayollarining siyosiy faoliyati tarixi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2015.